

ԳՐԱԴՈՍԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԻՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐՐՈՒՀԻ Պ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

Կրկիկոյ Կաթողիկոսութեան Տպարար լոյս ընծայած է սոյն երկը 1988 թուին: Ստուար հատար մըն է այն, բաղկացած 756 էջերէ, բաժնուած երեք մասերու:

Գրքին վեցերորդ էջին վրայ սա տողերով ներկայացուած է այն:

«Ներկայ հատորը հայ ժողովրդի անցեալի անցիկի քան հազար չորս հարիւր տարիների գրականութեան ամփոփումն է, զիցարանական շրջանից մինչև 19-րդ դարի Մխիթարեանները, առնչուած նրա մշակոյթի և պատմութեան համագումարներին:

Ուսումնասիրութիւնը, որը հիմնուած է հայոց հին և միջնադարեան գրականութեան ընդգուգում կատարուած նորագոյն հետազոտութիւնների վրայ, ծանօթացնում է ընթերցողին միջնադարեան գրականութեան գլխաւոր փուլերին, անհատ գրողների կարեւորագոյն ներդրումներին, աւելով գրական շարունակուող ականքների ընթացքը, գաղափարական և ժանրային փոփոխութիւնները»:

Հատորիս բովանդակութիւնը կրնանք ամփոփել սապէս:

Էջ 9, «Երկու Խօսք». Հեղինակին կողմէ, ուր կ'ըսէ. այս գրքին առաջին հրատարակութեան «արագ սպառումը և իմ բարեկամ մասնագէտների խրախուսանքը, գրեց ինձ մտածելու գրքի 2-րդ հրատարակութեան մասին»: Այդ առթիւ Հեղինակը կատարած է կարգ մը փոփոխութիւններ:

Առաջարանը կը գրուէ ութ էջ (11-18), որ տեղ Հեղինակը կը յայտարարէ թէ պատմական «Երեք շրջաններում էլ

քննութեան առարկան հայ գրականութեան հետազոտութիւնն է, զեղարուեստական արժէք ունեցող նիւթերի ուսումնասիրութիւնը»: Մշակութային բազմաթիւ հարցեր դուրս մնացած են իր ուսումնասիրութեան սահմաններէն: Ասանցմէ «վերցուած է միայն այն մասը, որը բացայայտ դեր է խաղացել հին և միջնադարեան շրջանի գեղարուեստական գրականութեան մէջ»:

Ապա կու գայ «Հայ Գրականութեան Պատմութեան Անցած Փորձը — Հին և Միջնադարեան շրջան —» (19-24):

Գրքին Առաջին Մասի նիւթն է «Հին Շրջանի Գրականութիւն, Սկիզբից մինչև 10-րդ դար» (25):

Այս բաժնի Հինգերորդ Դուռը խորագրուած է «Հայ Պատմագրութիւնը 5-րդ դարում. Դասական Շրջանի Սկիզբը և Դաճաթնակէտը» (143): Այստեղ յաջորդաբար ներկայացուած են՝ Կորիւն, Աղաթանգեղոս, Փաւստոս Բուզանդ, Ղազար Փարպեցի, Եղիշէ, և Մովսէս Խորենացի:

Գրքին երկրորդ Մասին նիւթն է «Միջնադարեան Գրականութիւն, 10-ից մինչև 17-րդ դար» (էջ 287):

Այս բաժնին մէջ, առանձին գլուխով (ԺԱ), ընդարձակօրէն ներկայացուած է «Հայ Ժողովրդական Իրեցադնակէպը՝ Սասնայ Ծաեր» (380-394):

Երրորդ Մասին նիւթն է «Վերանորոգման Գրականութիւն, 17-18-րդ դարեր» (581):

Այս բաժնին մէջ լայն տեղ տրուած է «Հայրենիք»-ուն (էջ 621-641): Ատոր կը յաջորդէ ԺԲ. Դուռը, որ կը նկարագրէ «Աշուղական Քնարերգութիւն»ը (էջ 642-677):

Քսաներորդ Դուռին վերնագիրն է «Հայ Մշակոյթը 18-րդ դարում: Մխիթարեան Միաբանութիւն» (էջ 692): Ի վերջոյ կայ «Եզրափակիչ Խօսք» (էջ 704-706):

Յաջորդ էջերուն մէջ կը տեսնենք Մատենագիտութիւն (էջ 707-735): Իւրաքանչիւր գլուխին համար առանձին, իսկ Հինգերորդ Դուռին մէջ յիշուած պատմիչներուն համար՝ զատկատ: Այսպէս է նաև Տասնհինգերորդ Դուռի պարա-

գային. իւրաքանչիւր տաղերգու — Յովհաննէս Երզնկացի, Յորիկ, Կոստանդին Երզնկացի, Յովհաննէս Թլկուրանցի, Մկրտիչ Նաղաշ, և Գրիգորիոս Աղթամարցի — ունի իր ուրոյն մասնագիտութիւնը: Նոյն ձևով տրուած են նշանաւոր աշուղներ՝ Նաղաշ Յովնաթանի և Սայեաթ-Նովայի վերաբերողները:

Այս կու գայ «Անուանացանկ»-ը (էջ 736-751), Վերջին էջերը կը պարունակեն գրքին «Բովանդակութիւն»-ը (753-756):

Դրքին սկիզբը դրուած է Հայաստանի քարտէսը, հայերէն և անգլերէն լեզուներով: Իսկ մէջ ընդ մէջ զետեղուած մանրանկարչական 15 նմոյշները, գունաւոր վերաբերուածութեամբ, կը կազմեն հատորիս գեղարուեստական զարդարանքը:

Մեր ընթերցման ժամանակ տեղտեղ հանդիպեցանք նկատողութեան արժանի կէտերու, զորս կը ներկայացնենք ստորև:

1. — Էջ 92-93ի միջև նկար, «Մաղկող՝ Թորոս Ռալիկ»։ Ուղղելի՛ Տարօնացի:

2. — Էջ 184, տող վերէն 11. «Միտքը»։ Ուղղելի՛ մեղքը:

3. — Էջ 265, տող վարէն 10. «Սահակդուխտից մեզ է հասել ինը քառեակ ունեցող մի բանաստեղծութիւն»։ Ուղղելի՛ տար: Տես Հասկ, 1951, էջ 366:

4. — Էջ 266, տող վերէն 4-5. «Շարակնոցում տեղ չեն գտել ոչ Սահակդուխտի և ոչ էլ Խոսրովի դուխտի երգերը»։ Վերջինը ճիշդ է. Խոսրովի դուխտի գրած շարականը, «Ջարմանալի է ինձ . . .» կը գտնուի Շարակնոցներու մէջ. օր. Տպ. Երուսաղէմ, 1936, էջ 747:

Իսկ Սահակդուխտի գրածները շարական չեն, այլ՝ կացուրդ. և կը գտնուին Կացրդարան կոչուած սակաւագիւտ ձեռագիրներու մէջ:

5. — Էջ 273, տող վերէն 4.

«Բաղմաշեայ հոյլք քրովբէից
Երեքսրբեանդ սերովբէից
Աթոռ անեղ Աստուածութեանն,
Ի համագոյ երրորդութեանն . . .»:

Ուղղելի է ըստ Շարակնոցին (էջ 774-5) և ժամագրքին (Տպ. Երուսաղէմ, 1915, էջ 342):

Բաղմաշեայ հոյլք քրովբէից
Երեքսրբեանդ սերովբէից,
Աթոռ անեղ Աստուածութեանն
Համագոյ երրորդութեանն . . .:

6. — Էջ 280, տող ծնթ. վարէն 4. Կիւրեղ Երուսաղէմացու «Պարապմանց գրքի» մեկնութիւն. — Պարապմանց գրքի հեղինակը, ինչպէս ծանօթ է, Կիւրեղ Աղեքսանդրացին է: Յիշեալ գրքին վրայ Ն. Լամբրոսնացիի կողմէ գրուած Մեկնութիւն ծանօթ է:

7. — Էջ 299, տող վերէն 2. «Յոնքիմաստնիցն մակացեալ»։ Ուղղելի՛ Յոնքիմաստնիցն մակացեալ:

8. — Էջ 333. — Դիտելի են տարբեր հաստատումներ Նարեկի մասին: Այսպէս. «Մատենանը չափածոյ ստեղծագործութիւն է» (էջ 333): Մատենան «արձակ գրուածք է, բացի մի քանի գլուխներից» (էջ 352):

9. — Էջ 472, տող վերէն 14. «Ջուրհորեմեան տեառն տեղին»։ Ուղղելի՛ Ջսորհորեմեան:

Ըստ Հեղինակին սոյն «Դիրքը նախատեսուած է սփիւռքում հայագիտութեամբ զբաղւող ուսանողութեան համար, ինչպէս և բոլոր նրանց, ովքեր հետաքրքրուած են ծանօթանալու հայ գրականութեան հին և միջնադարեան արժէքներին»:

Վստահաբար հայագիտութեան ուսանողները և հայ գրականութեամբ հետաքրքրուողները հաճոյքով և շնորհակալութեամբ պիտի կարգան այս հատորը, և պիտի ծանօթանան այն մեծարժէք ժառանգութեան, զոր մեզի թողած են մեր պատուական նախնիքը:

Ն. ԱՐՔ. ՄՈՎԱԿԱՆ

